РОЗВИТОК ЗОРОВИХ ФУНКЦІЙ В СИСТЕМІ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Рібцун Юлія Валентинівна,

доктор філософії в галузі педагогіки, старший науковий співробітник відділу логопедії Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, дипломований психолог, сертифікований психотерапевт

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Відділ психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами (ЗПР, РДА)

Відділ інклюзивного навчання (комбіновані порушення)

Відділ навчання жестової мови (глухі)

Відділ освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку (порушення розумового розвитку)

Відділ освіти дітей з порушеннями зору (слабозорі та сліпі)

Відділ логопедії (мовленнєві порушення)

Відділ освіти дітей з порушеннями слуху (слабочуючі)

МІСЦЕ ГНОЗИСУ
СЕРЕД ІНШИХ ПСИХІЧНИХ ФУНКЦІЙ

Вищі психічні функції

Гнозис

Мовлення

Символічна немовленнєва діяльність

(мислення, свідомість, пам'ять, емоції, увага)

Праксис

ВИДИ ГНОЗИСУ

зоровий

тактильний

слуховий

Тактильний гнозис – здатність розпізнавати на дотик поверхню, текстуру матеріалу; впізнавати форму предмета; приймати теплові та больові сигнали

Слуховий гнозис – здатність розпізнавання на слух звукових стимулів. Послідовне сприймання стимулів – *сукцесивне*, одномоментне сприймання – *симультанне*.

ЗОРОВИЙ ГНОЗИС

Перцепція стимулів різної модальності, зокрема зорових, відіграє надзвичайно важливу роль у психомовленнєвому розвитку дитини, адже всі інші форми пізнання (мислення, пам’ять, уява) є результатом перебудови образів зорового сприймання.

Асоціативні інтегративні зв’язки між окремими аналізаторами (зір ↔ дотик ↔ слух ↔ рух) встановлюються в процесі розвитку шляхом маніпулятивної, предметної, експериментальної, ігрової, навчальної та різних видів продуктивної діяльності, що зумовлюють накопичення знань і досвіду у психічному житті людини.

БУДОВА ОКА

Промені світла проходять всередину ока через **зіницю**. Там вони потрапляють на **кришталик** – випуклу лінзу, яка створює зображення предметів на **сітківці** ока. Сітківка по **зоровому нерву** передає зображення у **мозок**.

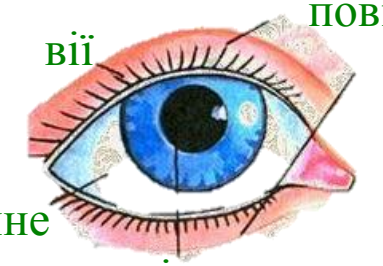

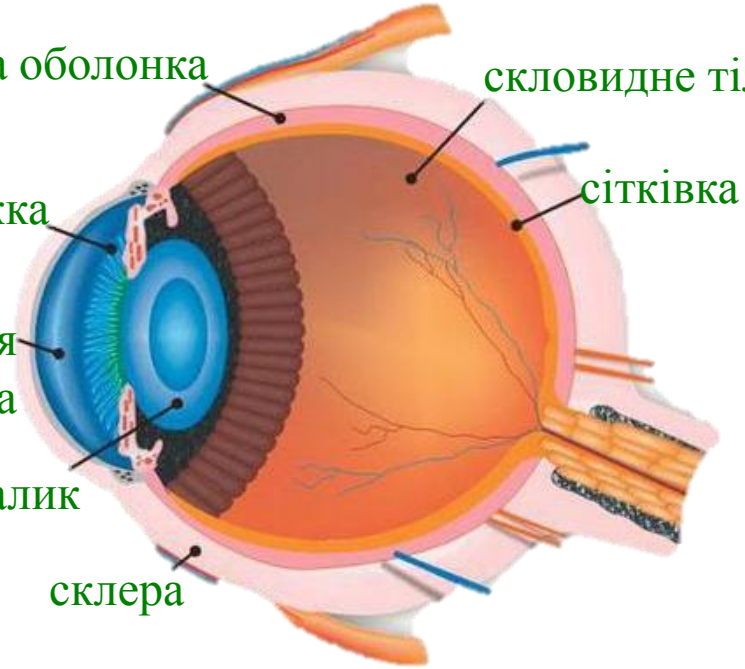

Очі – мозок, вивернутий навиворіт.
Максим Горький

ЗОРОВИЙ ГНОЗИС

Зоровий гнозис

- предметний
- кольоровий
- лицьовий
- пальцевий
- симультанний

www.logoped.in.ua

Предметний гнозис

Орієнтація в оточуючій дійсності, розрізнення предметів. Формування предметного гнозису починається з впізнавання реальних предметів і реалістичних зображень.

До двох років дитині цікаві ті зображення та іграшки, які максимально наближені до оригіналу. Спочатку необхідно засвоїти прості зорові об’єкти, виділити в них суттєві ознаки, співставити предмети між собою.

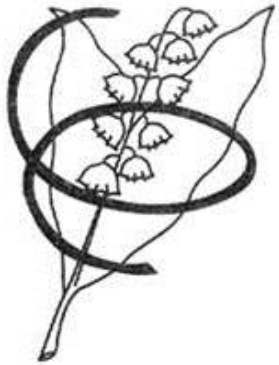

Після двох років – стилізація – мультики, символічні за своєю суттю, потребують більш зрілого сприймання.

Штриховані, тіньові, накладені, перекреслені зображення.

Кольоровий гнозис

Яскраві кольори спектра – червоний, синій, зелений; менш яскраві – білий, чорний, коричневий, оранжевий.

Норма до 5 років – недотримання пропорцій, геометризація малюнка. 6-7 років – кольори та відтінки. Вміння дібрати відтінки до кольору – свідчення зрілості кольорового зорового гнозису, просування у мисленнєвої операції класифікації явищ.

Лицьовий гнозис

Обличчя матері чи близької людини. Набувається здатність впізнавати і запам’ятовувати інші обличчя.

Пам'ять на обличчя необхідна упродовж всього життя.

Симультанний гнозис

Здатність бачити складні зображення цілісно, складати деталі в одне ціле, відокремлюючи суттєві та другорядні ознаки. Сприймання сюжетних картин. Пов'язаний з розвитком мислення і є його важливим показником.

Оптико-просторовий гнозис

Графічний гнозис

Удосконалення оптико-просторових функцій і графо-моторних навичок дозволяє безпомилково писати букви та цифри, оволодівати елементарною нотною грамотою, деталізовано зображувати побачене чи почуте

www.logoped.in.ua

ОСОБЛИВОСТІ ЗОРОВОГО ГНОЗИСУ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ

Інформаційний світ сучасного суспільства потребує високого рівня сформованості зорового гнозису, адже саме візуальне сприймання інформації виходить на перший план. Формування зорового гнозису відповідно до певного вікового етапу здійснюється ієрархічно, однак у дітей із порушеннями психофізичного розвитку така поступальність є своєрідною.

Діти з порушеннями гностичних функцій мають нечіткі та недиференційовані зорові образи-уявлення, а зорове сприймання в цілому є поверховим, недостатньо гнучким і точним, що призводить до внутрішньосистемних порушень, адже внаслідок уповільнення процесів переробки відбувається неповне отримання інформації про навколишню дійсність, спостерігаються відставання у розвитку наочно-образного мислення, формуванні соціально-комунікативних функцій.

У дітей із ПМР фіксується недостатній рівень сформованості зорового гнозису та зорових функцій загалом упродовж як дошкільного, так і шкільного віку, що спричинено рядом факторів, а саме: 1) локальні ураження незорових зон кори головного мозку (лобна ділянка, зона перекриття аналізаторів тощо) (за даними енцефалограм);

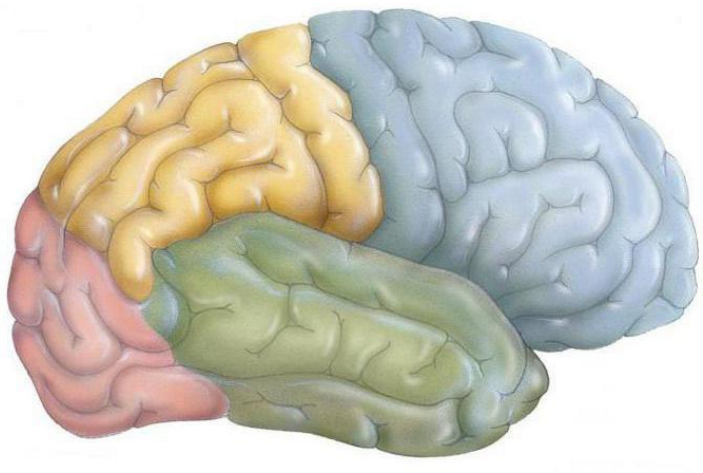

2) когнітивна недостатність, що проявляється у зниженні основних пізнавальних процесів (уваги, пам’яті, мислення) та уповільненні загальних темпів психічного розвитку, недостатності інтелектуальної дії прогнозування, зокрема вербального та невербального зорового, рецептивного видів; 3) відсутність чи недостатність досвіду цілеспрямованої роботи з наочним навчальним матеріалом;

4) недостатня сформованість виконання пізнавальних, орієнтувальних, ігрових, навчальних дій; 5) обмеженість чи деяка фрагментарність уявлень про навколишній світ (згідно з вимогами типових освітніх програмам).

Предметний гнозис дошкільників із ПМР має специфічні особливості, хоча впізнавання реальних предметів не викликає утруднень завдяки достатній мозковій організації первинних зон потиличної кори та елементарних функцій зору.

Внаслідок обмеження рухів очей, недостатньої сформованості попереднього зорового прогнозування уявних контурів предмета, порушення довготривалої пам’яті та нестійкості зорової уваги впізнавання предметних зображень дітьми не завжди відбувається цілісно, адже вони зосереджують погляд на центрі зображення, т.ч. здійснюючи впізнавання фрагментарно – за привабливими сенсорними чи функціональними ознаками окремих частин, на основі схожості до знайомих об’єктів.

www.logoped.in.ua

Силуетні чи пунктирні зображення, запропоновані в незвичному ракурсі, зображення в умовах зашумлення взагалі виявляються недоступними для впізнавання дошкільниками, особливо зі складними видами мовленнєвих порушень.

Впізнавання форми та співвіднесення величин предметів дещо утруднені через недостатні уявлення про сенсорні еталони, невміння здійснювати порівняння на око. Внаслідок звуження зорового поля діти не можуть одночасно сприймати кілька об’єктів, а виділяють переважно лише один, що свідчить про ураження передніх відділів потиличної ділянки на її межі з нижньотім’яною.

Можна констатувати наявність у таких дошкільників дво- чи правостороннього ураження потилично-тім’яних відділів мозку, тобто так званої симультанної агнозії.

www.logoped.in.ua

Кольоровий зоровий гнозис є практично сформованим у дітей із ПМ, однак розрізнення кольорів, особливо однієї кольорової гами, внаслідок нестійкості зорової уваги та мимовільності інших психічних процесів, значного відволікання та втомлюваності, відбувається з помилками.

Лицьовий гнозис у дошкільників відповідає низькій межі віку, але стосується переважно найрідніших людей, впізнавання навіть педагогів закладу при незначній зміні їх зовнішнього вигляду виявляється дещо утрудненим.

www.logoped.in.ua

Стан ***зорово-просторового гнозису*** виявляється під час продуктивних видів діяльності. У дошкільників із МП відмічаються неточності у виготовленні поробок, створенні малюнків і будівель за зразком у вигляді неправильного розташування елементів, їх випадіння, додавання, переміщення.

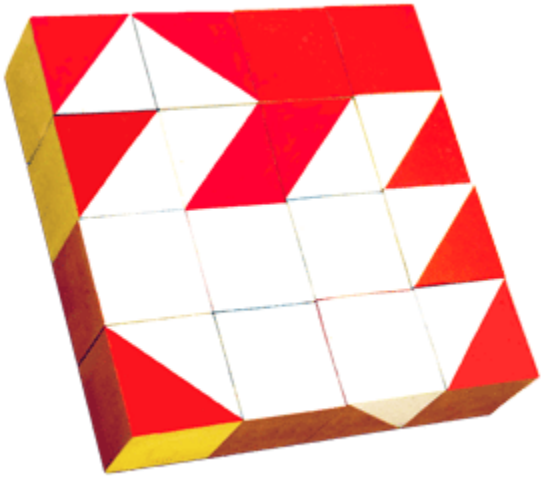

Недостатня сформованість в ***оптико-просторовому гнозисі*** здатності орієнтуватися на аркуші проявляється в тому, що діти дзеркально викладають або змінюють розташування окремих предметних картинок, утворюючи за зразком єдине сюжетне зображення. Випадки дзеркальності зумовлені недостатністю уваги та порушенням симультанних аналізу і синтезу. Саме такі дошкільники мають відставання у формуванні право- та лівостороннього орієнтування, а також схильність до оптичних дисграфій.

www.logoped.in.ua

ЛОГОПЕДИЧНИЙ КОМПЛЕКТ

Схвалено МОН України
(наказ № 22.1/12-Г-959 від 17.10.2018 р

www.logoped.in.ua

Універсальні мовленнєво-пізнавальні завдання

Зорове сприймання

Зорова увага та пам’ять

Слухова увага та пам’ять

Слухове прогнозування

Слуховий контроль

Фонетико-фонематична складова

Лексико-граматична складова

Зв'язне мовлення

www.logoped.in.ua

Спеціальні мовленнєво-пізнавальні завдання

1) **розвиток лексико-граматичної складової мовлення** – завдання на лексичне узагальнення, лексичну системність, багатозначність, омонімію, антонімію, паронімію, правильне вживання прислівників, узгодження іменників з прикметниками у роді, числі та відмінку, іменників із числівниками з наявними певними звуками (наприклад, [с′] – сім, вісім, десять карасів);

2) **розвиток фонетико-фонематичної складової мовлення** – завдання на розвиток фонематичного сприймання, уявлень, звукового аналізу та синтезу;

3) **розвиток зв’язного мовлення** – впізнавання та переказ зображених епізодів казок, правильне вживання прийменникових конструкцій.

З М І С Т

Вступ

1. ВПІЗНАВАННЯ ТА НАЗИВАННЯ ФОТОГРАФІЧНИХ ЗОБРАЖЕНЬ .....
   1.1. Впізнавання та називання фотографічних кольорових зображень .....
   1.2. Впізнавання та називання фотографічних чорно-білих зображень .....

2. ВПІЗНАВАННЯ ТА НАЗИВАННЯ РЕАЛІСТИЧНИХ ЗОБРАЖЕНЬ .....
   2.1. Впізнавання та називання реалістичних кольорових зображень .....
   2.2. Впізнавання та називання реалістичних кольорових зображень в умовах простого зашумлення .....
   2.3. Впізнавання та називання перекреслених кольорових реалістичних зображень .....
   2.4. Впізнавання та називання реалістичних кольорових зображень в умовах складного зашумлення .....
   2.5. Впізнавання та називання неповних кольорових реалістичних зображень .....
   2.6. Впізнавання та називання реалістичних кольорових зображень в умовах насиченого сюжету .....
   2.7. Впізнавання та називання реалістичних чорно-білих зображень .....
   2.8. Впізнавання та називання перекреслених чорно-білих реалістичних зображень .....

3. ВПІЗНАВАННЯ ТА НАЗИВАННЯ КОНТУРНИХ КОЛЬОРОВИХ ЗОБРАЖЕНЬ .....
   3.1. Впізнавання та називання контурних кольорових зображень .....
   3.2. Впізнавання та називання контурних кольорових зображень в умовах простого зашумлення .....
   3.3. Впізнавання та називання перекреслених контурних кольорових зображень .....
   3.4. Впізнавання та називання контурних кольорових зображень, накладених одне на одне (проба В. Поппельрейтера) .....
   3.5. Впізнавання та називання контурних кольорових зображень в умовах складного зашумлення .....
   3.6. Впізнавання та називання неповних контурних кольорових зображень .....
   3.7. Впізнавання та називання контурних кольорових зображень в умовах сюжету .....
   3.8. Впізнавання та називання контурних чорно-білих зображень .....
   3.9. Впізнавання та називання контурних чорно-білих зображень в умовах простого зашумлення .....
   3.10. Впізнавання та називання перекреслених контурних чорно-білих зображень .....

   3.11. Впізнавання та називання контурних чорно-білих зображень, накладених одне на одне (проба В. Поппельрейтера) .....
   3.12. Впізнавання та називання контурних чорно-білих зображень в умовах сюжету .....

4. ВПІЗНАВАННЯ ТА НАЗИВАННЯ СИЛУЕТНИХ ЗОБРАЖЕНЬ .....
   4.1. Впізнавання та називання силуетних кольорових зображень .....
   4.2. Впізнавання та називання силуетних кольорових зображень . .....
   в умовах сюжету .....
   4.3. Впізнавання та називання силуетних чорних зображень .....
   4.4. Впізнавання та називання силуетних чорних зображень в умовах сюжету .....

5. ВПІЗНАВАННЯ ТА НАЗИВАННЯ ПУНКТИРНИХ ЗОБРАЖЕНЬ .....
   5.1. Впізнавання та називання пунктирних кольорових зображень .....
   5.2. Впізнавання та називання пунктирних кольорових зображень в умовах сюжету .....
   5.3. Впізнавання та називання пунктирних чорно-білих зображень .....
   5.4. Впізнавання та називання пунктирних чорно-білих зображень в умовах сюжету .....

6. ПРОХОДЖЕННЯ КОЛЬОРОВИХ ЛАБІРИНТІВ .....

7. ЗНАХОДЖЕННЯ ГРАФІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ НА КОЛЬОРОВИХ СЮЖЕТНИХ МАЛЮНКАХ .....

8. ЗНАХОДЖЕННЯ ВІДМІННОСТЕЙ НА СЮЖЕТНИХ КОЛЬОРОВИХ МАЛЮНКАХ .....

9. ЗНАХОДЖЕННЯ НІСЕНІТНИЦЬ НА СЮЖЕТНИХ КОЛЬОРОВИХ МАЛЮНКАХ .....

Рекомендована література .....

www.logoped.in.ua

Просте зашумлення

[ш]

2.2. Впізнай і назви (*кашке́т, парашу́т, маши́на, рома́шка, каштáн, шве́йна маши́на*).

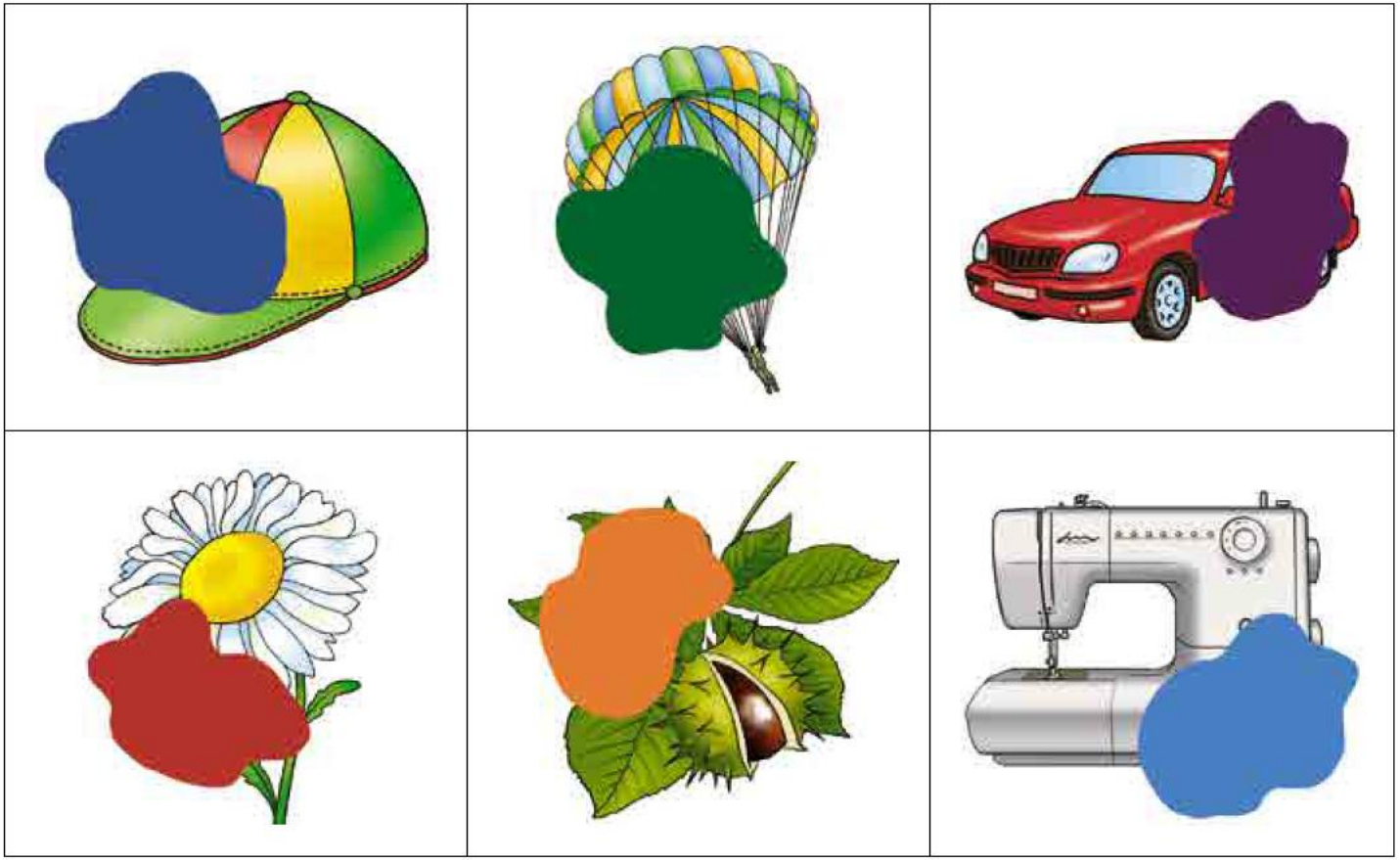

Перекреслені зображення

[р´]

2.3. Впізнай і назви *(пиріжкú, гúря, вітря́к, кріт, моря́к, крюк)*.

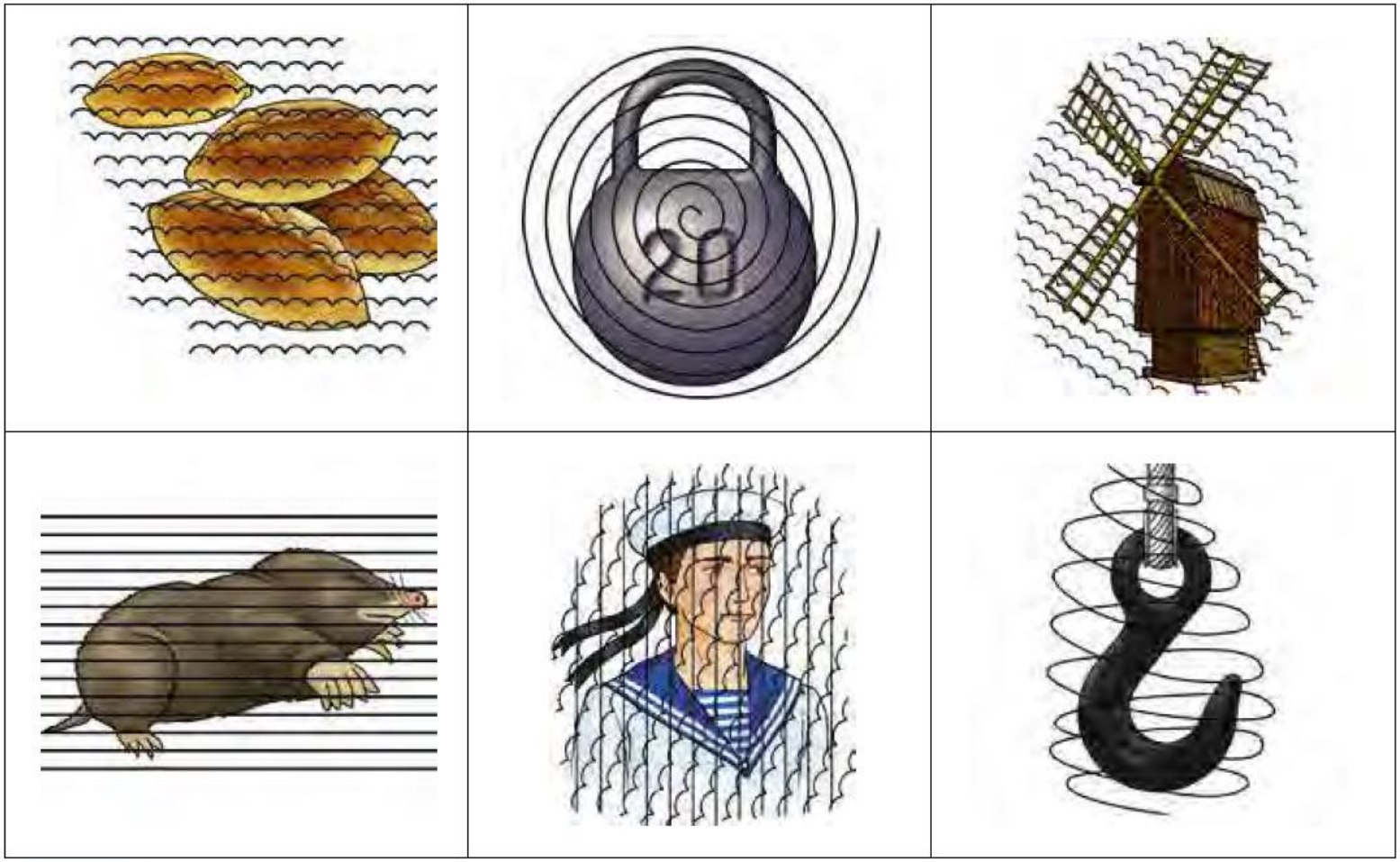

Неповні зображення

[д]–[д´]

2.5. Впізнай і назви (*дуб; дупло́, дро́ва, о́дуд, дя́тел, ведмі́дь, жо́луді, гніздо́*).

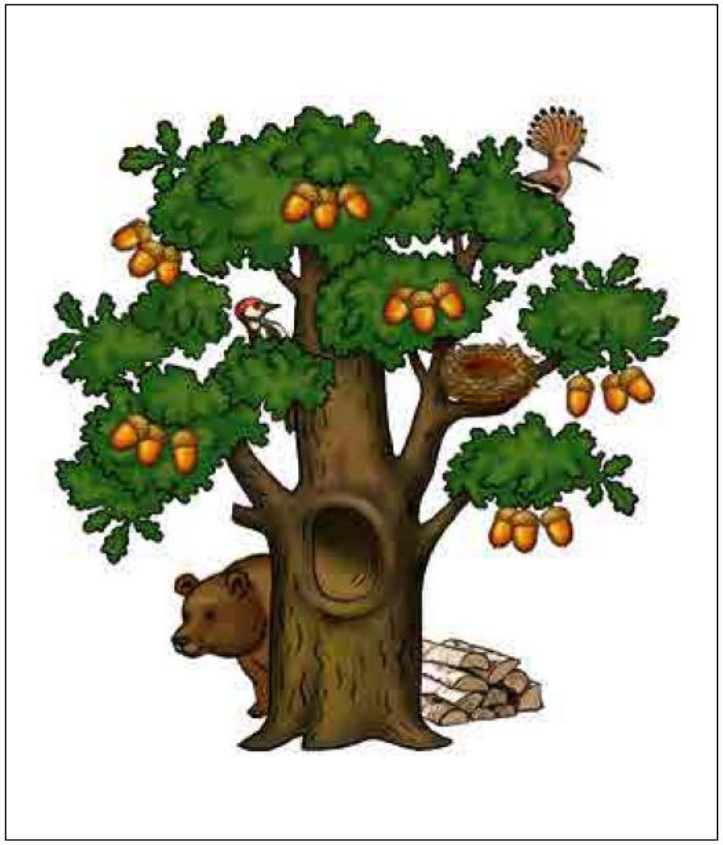

[т]

2.5. Впізнай і назви (*тин; тра́ктор, кіт, мете́лик, лопа́та, моту́зка, та́чка, самока́т*).

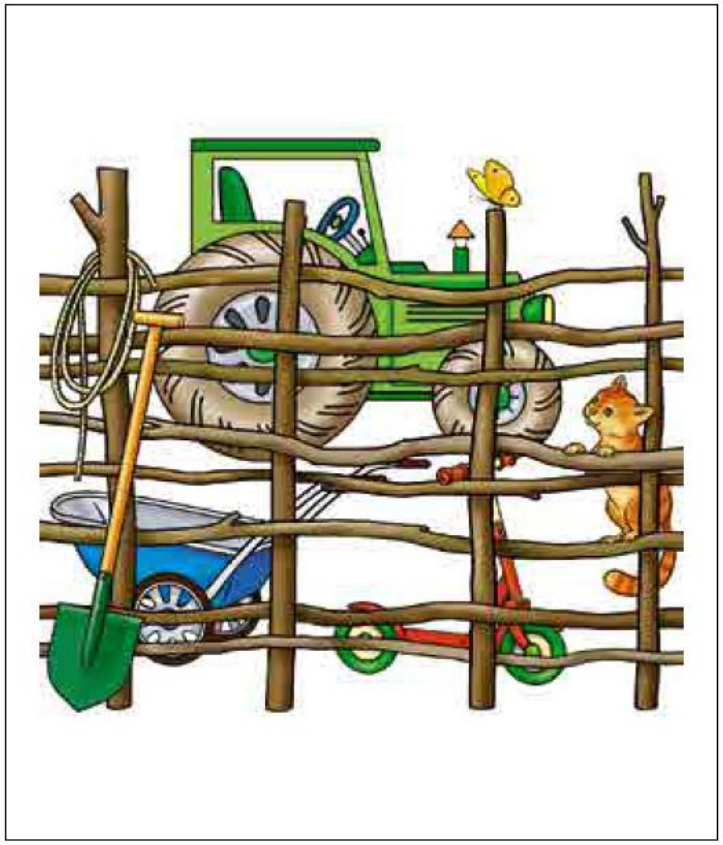

Контурні зображення

[ґ]

3.7. Впізнай і назви. Придумай оповідання.

Накладені зображення

[л]

3.4. Впізнай і назви (*ло́жка, виде́лка, лопа́та, пи́лка; лось, о́лень, бі́лка, лиси́ця*).

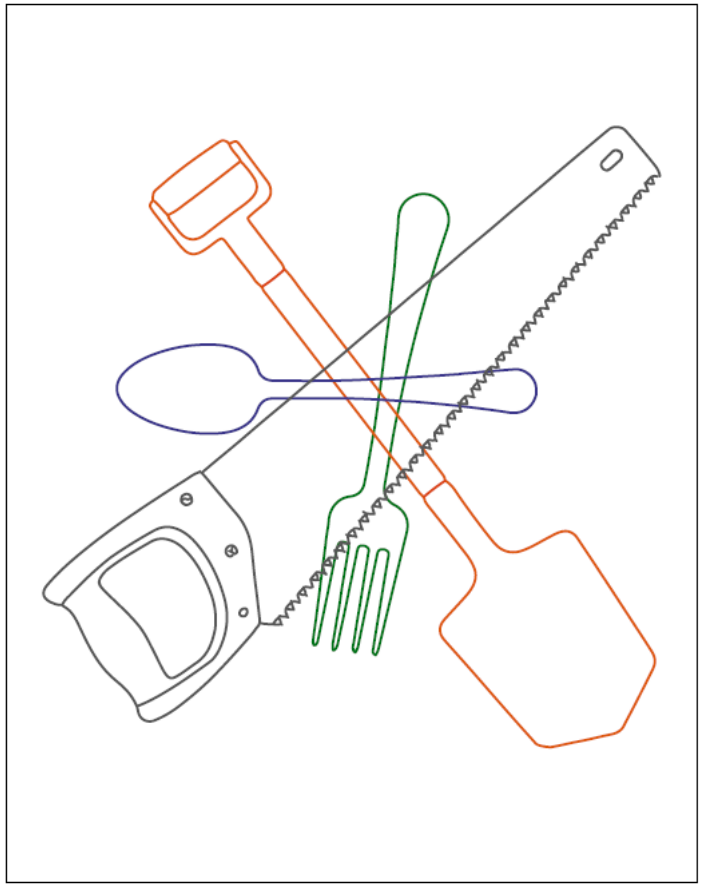

Силуетні зображення

[с]–[с´]

4.2. Впізнай і назви. Придумай казку (оповідання).

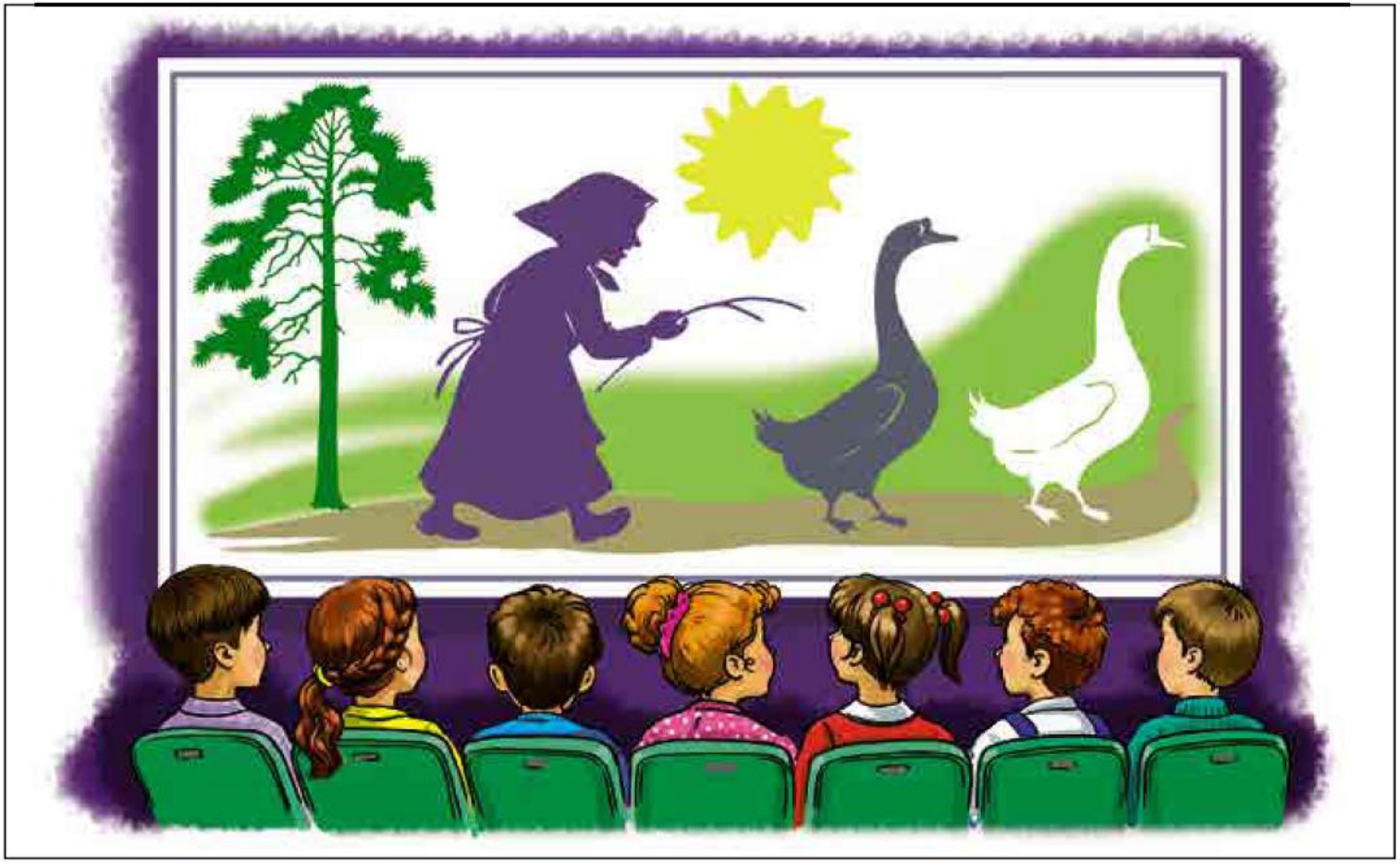

Пунктирні зображення

[ж]

5.2. Впізнай і назви. Придумай оповідання.

Нісенітниці

[ш]

9. Впізнай і назви. Знайди нісенітниці.

Аналізаторні абетки

Додаток

Звук/ звукосполучення	Смаковий образ	Нюховий образ	Тактильний образ
[В]	*Гірко-солона морська вода.*	*Ароматна ваніль.*	*Свіжа пухка ватрушка.*
[Г]	*Кислий гранат.*	*Пряна гвоздика.*	*Кругла горошина.*
[Ж]	*Кисло-солодке желе.*	*Жасмин.*	*Твердий гладенький жолудь.*

У дітей із ПМР упродовж усього дитинства залишаються недостатньо сформованими зорове сприймання (особливо його цілісність), слухове сприймання (зокрема константність і диференційованість), простежується низький рівень зорової та

слухової уваги, малий обсяг зорової та слухової пам’яті, інертність у формуванні мисленнєвих функцій та операцій, якнайбільше прогнозування та контролю. Все вищезазначене свідчить про необхідність проведення комплексної

компенсаційно-розвивальної роботи, спрямованої на розвиток зазначених складових із використанням мовленнєвої, емоційної, рухової, тактильної, слухової, рухо-слухової, зорової, зорово-рухової, зорово-слухової опор.

Дякую за увагу!